

tározottság, mint fontos interpretációs szempont. Van-e helyzettudata a kritikának? Alkalmazkodik-e az irodalomelméleti és a kritikai gondolkodás ahhoz a helyzethez, amelyben jelen van, de hogy ugyanakkor kialakulnak-e a *lokálisan formálódó* gondolkodáson belül olyan kiemelkedő középpontok, amelyek a *szélesebb sugarú* képzeteket is egységbe fogják, és áramlásuk irányát szabályozzák? Másutt ezt úgy fogalmaztam meg, hogy az itteni irodalomkritikai gondolkodásnak a helyzethez való viszonyulásként kell értelmeznie önmagát, de semmiképpen sem a *helyzet szentesítéseként*.

Egy teória életképessége, egy értelmezői nyelv hatékonysága nagymértékben függ attól, hogy milyen a felhasználhatósági köre, kiterjeszhetősége, hogy fogalmi apparátusát tekintve képes-e megfelelni az újonnan felmerülő irodalompoétikák kihívásának, tudja-e módosítani a korábbi nagy hatású olvasatokat, gyengíteni az esetleges elnyomó beszédrendeket stb. De hogyan kell kérdeznie annak, aki *e* földrajzi-kulturális határok között kérdez? Sokszor érzékeljük, azt várják tőlünk, hogy egészen más irányból tegyük fel kérdéseinket, mint ahogyan feltenni szeretnénk, sokszor azt, hogy kizárólag önmagunkra kérdezzünk, amikor éppen be szeretnénk lépni egy szélesebb beszédrendbe. Máskor viszont önmagunkra kérdeznénk, de a szélesebb beszédközösséget egyáltalán nem, vagy csak kevésbé érdekli a kisebbségi kulturális szituáció, az a kultúra, amelybe belenőtünk. Mindehhez még csak annyit, hogy mindig is igyekeztem tudomásul venni, hogy *mi egy sajátos fordítás-közegben alakíthatjuk ki a kulturális gondolat érvényességét*. A teljes értékű gondolat számunkra nem lehet más, mint az összevető gondolat, *kritikai* meglátásainknak is ebből kell következniük. És akkor talán nem a lokális érdekek mentén értékelünk, és alkalmi jelleggel sem leszünk provinciálisak. De milyen következményekkel mondható ki kisebbségi helyzetben a kritikai gondolat?

Esterházy Péter fedezte fel a maga számára a következő Kosztolányi-mondatokat a kritikai-értelmezői magatartás nélkülözhetetlenségének érzékeltetésére: „Hiányzik belőlünk az egymás iránti keménység, a becsületen és tiszteleten alapozódó élesség – és már annak is örülni kell sokszor, ha azokkal szemben vagyunk kemények, akiket utálunk. Ez is fontos, hisz ennek hiányában gerinctelen patkányok volnánk, barátaink és önmagunk iránti lágyágunk viszont butává tesz.” Így igaz, csak hogy a kritikai gondolat, a polemikus közlés, a problémafelvető megszólalás, a szerkesztői koncepciózusság, de még az elméletnek való mély elköteleződés sem történhet soha *kockázat* nélkül, kisebbségi mikrokörnyezetben pedig különösen nem. Amennyiben vállalni tudtam ezt a kockázatot, akárha kis mértékben is, köszönet érte mindazoknak, akiktől tanulhattam.

FARAGÓ Kornélia

FORUM KÉPZŐMŰVÉSZETI DÍJ – 2005

TÁJÉRTÉLMEZÉS

Zsáki István *festészet*

Zsáki István főiskolai tanulmányait Priştinában a Tanárképző Főiskolán végezte. 1975-től tagja a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének. Alapító tagja az ómoravicai 9+1 Művészcsoporthoz és a szabadkai Bucka-Gányó Művésztelepnek. Több művészkolónián vett részt alkotóként itthon és külföldön egyaránt. Önálló és kollektív szerepléseinek száma a százat is meghaladja. 1968-ban kiérdemelte a Fialat Vajdasági Festők Díját. 1981-ben Nagypáti Kukac Péter-díjban részesült, és elnyerte a Hajdúböszörményi Művésztelep nívódíját is.

2006-ban megkapta a Forum Képzőművészeti Díjat. Nem kis örömről, közvetlenül a díj odaítélése után értesültünk, hogy Kaposváron első díjat kapott az immár hagyományos SzínFolt miniatúra-pályázaton. Szívből gratulálunk mindkettőhöz!

Zsáki István pályája kezdetén a 60-as években az absztrakt irányzatot követte, amelyet egyes művészeti írók lírai absztraktnak neveznek. Ebben az irányzatban nem sokáig időzött, vallomása szerint inkább mivesebb alkotások felé hajlott, ahol nemcsak az ösztönök, hanem a tudás is kifejezésre jut.

Váltott, és így jutott el a figurális korszakához, amikor főleg babákat festett, amelyek a képzeletében az emberek megszemélyesítői voltak. Olyan helyzetekben festette őket, amelyekre úgy gondol vissza, mintha a közelmúlt tragikus eseményeinek megérzése lett volna. Ezt az alkotói időszakot ma „babás” korszakának ismerjük.

Erről a korszakáról Tolnai Ottó írt 1977-ben a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének Képtárában megrendezett kiállítására kapcsán: „Zsáki mind a tizenhárom nagy formátumú képén babával, babafejekkel találkozunk. Üres rózsaszín babát fest, pasztásan, már-már szoborszerűen modellálva. Neki nincs szüksége a rút ellenpontjára. Ő, mint egy akadémiai modell pamlagára, drapériát dob babái mellé, a végtelen térbe. Autentikusságát abban kell keresnünk, amiben különbözik, az pedig: a súly, az anyagszerűség és az űr ellentéte valahol a párkány és az angyal között.” Ennek a korszaknak a lezárása után az őselemek felé fordult, és így jutott vissza a tájhoz, vagy inkább egy új szemlélettel közelítve hozzá, ahol csak a struktúrát formálja absztrakt indíttatással, de új természetes formákkal gazdagítva a megjelenített mondanivalót. Megjelenik a képeken a fa, a kő, a csiga, az alma, a dió, amelyeket sajátosságokkal és szereppel ruház fel. Ezeket a képeket csendéleteknek nevezi.

„Zsáki István képein a vajdasági táj átka ül” – írta Fenyvesi Ottó 1974-ben. Ezt az állítást boncolgatja Szombathy Bálint az *Új Művészet* folyóirat hasábjain 2000 októberében egy kiállítás kapcsán. Ebből az írásból idézek néhány gondolatot: „Zsáki István festményeit javarészt az elátkozott táj fátumának tragikumuma vonja be... Festményein az anyag és a szellem

örökös viadalát űzi, a táj legtöbbször a kozmikus semmiből emelkedik fel. Az ősmassza a képek alján sávként húzódó fehérségből türemlik fel, s az alaktalanság lépcsőzetein túljutva nyeri el azt a felismerhető formát, amit esztétikai értelemben is tájnak lehet nevezni.

A topolyai Művészeti Galériában bemutatott »Semmi sem hullik« című ironikus felhangú ciklusában a közelmúlt háborús eseményeinek, a bombatámadásoknak a lelki nyomait láttamoztatja a táj metaforikus tulajdonságainak kibontása által. Szokatlan megoldásokat eszközöl. A táj fentről lefelé, a boltozattól a talaj irányába építkezik. Mintha csak felbomlottak volna a mindenkori kozmikus törvények földi állapotai, mintha a feje tetejére állott volna az univerzum... Vagy csak az ember látószöge mozdult ki Zsáki képein? Már semmi sem olyan, mint azelőtt volt. Sem kívül, sem pedig az emberi lélekben. Most már bizonyos: mindkettő egyaránt sebezhető. Az emberi léleknek fájnak a táj sebei.”

Zsáki István festészetében passzívan vállalja a sorsot, a sajátjának tekinti a tájat, és ebből következik művészi hitvallása, filozófiája. Figyelemre méltó az egy-egy képben fellelhető többirányú szemlélődés, a furcsa perspektívák, a sorszerű jelenségek egy kompozícióban belüli kibontása, körülménye. Tájfestészetében a jelképekhez vonzódoan egyensúlyoz a forma és a tartalom között.

Vonalakból, jelekből és struktúrákból álló kompozícióiban a kor divatjával nem törődve járja a maga útját. Külön említést érdemel Zsákinak az anyaghoz való viszonyulása, valamint a sajátosságos színvilága: amit Sava Stepanov csak gazdag „egyszínűségnek” nevez.

A különféle anyagokat, a korai alkotói korszakában még beépítette a képeibe, míg ma már az anyagszerűséget, az anyag térbeli jelenlétének illúzióját a festészet nyelvén tárja elének.

Művészete olyan világot jelenít meg, amelyben a felhasznált anyagok, színek, fények, formák mögött ott kísért ellentétük: a láthatatlan, a megfoghatatlan, a fel-foghatatlan. Megsejtve ezt az ellentétet, amit megpróbál műveiben megragadni,

szemlátomást olyan belső bizonyosságnak felel meg, amely nem kevésbé érvényes, mint amiről az érzések és szokások tanúskodnak. Újra megbizonyosodunk arról, hogy az a valóság, amelyet érzékeinkkel felfogunk, és köznapi értelemben meghatározunk, nem az egyetlen, amit figyelembe kell vennünk. Mert az alkotó egy magasabb valóság leképzésére törekszik, és művei révén minket is arra ösztönöz, hogy e törekvésben társai legyünk.

MEZEI Erzsébet

EMLÉKTÁBLA BORI IMRE SZÜLŐHÁZÁN – június 26-án Bácsföldváron került sor Bori Imre akadémikus, a Híd egykori főszerkesztője emléktáblájának a leleplezésére. Varnyú Ilona magyartanárno kezdeményezésére az óbcesei önkormányzat emléktáblát állítottatott Bori Imre bácsföldvári szülőházára. A tudós, tanár, irodalomtörténész, szerkesztő emléke előtt tisztelgő alkalmi műsor keretében fellépett az óbcesei A Prima Vista együttes Szűgyi Zoltán a Magad helyén című versének zenésített változatával, Horváth Csaba (Benz Mihály bácsföldvári költő Mindig előre című versével), Szőke Lukács (Illyés Gyula Költő felel című versével), Szlancsik Énikő (Pap József Születésnapj rigmusok című versével), valamint hegedűjátékával Molnár Róbert és Sterbik László. – Bori Imréről Weissenbeck József bácsföldvári magyartanár és Bányai János tanszékvezető tanár olvasta fel emlékező, méltató sorait.

Részletek Weissenbeck József beszédéből:

„A Boldog gyermekkort idézek című kötetben Bori Imre így vall magáról: »Magányos voltam, de élénk és sokrétű társadalmi életet éltem elemista koromban ott az 1930-as évek második felében. A Keresztes Egylet a katolikus fiatalok találkozóhelye volt vasárnapként. Volt hova menni, és a gyerekeket foglalkoztatni akaró káplánok mindig találtak számunkra feladatot. Szerettem az Egyletben készülő színdarabokat, a legtöbb-

jében a nővérem volt a sűgő, és jutott nekem is szerep, amilyen a nyolc-tíz éves gyerekeknek megfelel. Verset is mondtam a rendezvényeken, és büszkén olvastam a nevem a Reggeli Újságban a bácsföldvári műkedvelők előadásáról szóló beszámolóban. S természetesen ministráltam, amint illett.»

...Felolvasom a katona Bori Imre hozzáam küldött egy lapját: »Kedves Jóska! Valószínűleg megkaptátok már lapom, amit kollektíve küldtem nektek. Most arra kérnélek, hogy írjátok meg a legújabb kiadásokat (magyar nyelvűek), hogy megírjam, melyiket vedd meg...«

November 30-án kelt lapján az alábbiakat írja: »Kedves Jóska barátom! Ne haragudj, hogy ilyen sokáig nem írtam, de meg kell értened, hogy errefelé nem olyan könnyen megy a levélírás... Ha írsz, akkor a levelet a csomagban küldd, amelyben a következő könyveket küldd. (Az árakat és a költséget otthon majd megtérítik!) Ezek a könyvek a következők: a Rózsa Sándor második része és Balzac Parasztjainak mind a két könyve, valamint a következő könyveket szerb nyelven: Sartre-tól Nesahranjeni mrtvacai és Dalakov: Eseej o Mikangelu (Novo pokolenje). Légy olyan jó, és vedd meg ezeket a könyveket, és küldd el.»

...Az emléktábla, amely előtt ma tisztelgünk, egy reménysűgár is. A hatvanas években Bácsföldváron irodalmi múzeum nyílt egy régi iskolaépületben... Három év után lakássá alakították át, a múzeum megszűnt, a vitrinben ott állt Bori Imre arcképe, könyvei, egyetemi jegyzetei, cikkei. Szűkség volt arra a kis tárlatra, melyet az iskola önképzőköre, a falu piktorai és asztalosai önkéntes munkával hoztak létre. Hiszen Bori Imre is azt írta valahol: »Mert van egy irodalmi Földvár is, melynek impresszionisztikus képét Lovász Pál örökítette meg, az expresszívén háborgót Bencz Boldizsár, az érzelmesen ellágyulót pedig Bencz Mihály...«

...Merjünk hinni abban, hogy ezt az emléktáblát egy irodalmi szoba követi? Higgyünk benne.»

Bányai János:
Bori Imre emléktáblája előtt

Bori Imre szülőháza előtt állunk, Bácsföldváron, a tudós tanár, a mester, a barát emlékét és művét övező mély tisztelettel, ám szomorúan is, mert Bori Imre eltávozott már közülünk.

Innen indult útra, és őt is, mint mindenki mást, életének útjaira elkísérte a szülői ház emléke. Itt töltötte korai gyermekkorát és itt járt, Bácsföldváron, általános iskolába, majd Becskereken, Becsén, Zentán gimnáziumba. Aztán tanári képezést szerzett, először az újvidéki Tanárképző Főiskolán, majd valamivel később ugyanott a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken. A főiskola után Csókán magyartanár, aztán Szabadkán az akkoriban nevezetes tanítóképzőben tanít. Innen kerül 1960-ban Újvidékre a magyar tanszékre, ahol megkezdí a pályafutását, végigjárja az egyetemi karrier lépcsőfokait, és innen vonul 1995-ben nyugdíjba, mert erre kötelezte a szigorú korhatárt megszabó törvény. Tagja volt a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémiának, majd rendes tagja a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiának. 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának választotta. 1997-től kezdődően pedig a Magyar Irodalomtörténeti Társaság örökös tiszteletbeli elnöke. Több díj és kitüntetés mellett munkásságát a tudósoknak járó legrangosabb elismerésben, Széchenyi-díjban részesítették.

Szűkre szabott életrajzi adatai ezek a bácsföldvári szülőházból útjára induló Bori Imrének. Szűkre szabottak, de egyúttal beszédes adatok is. Mert sokat elmondanak arról, hogy hová, milyen irányba vezetett az itteni általános iskolából kikerülő fiúgyerek életútja. Bárki nyugodtan mondhatná, Bori Imre életútja nem túl hosszú kerülővel, ide vezetett vissza, alig néhány tíz kilométerre a szülőháztól. De tévedne, aki így olvasná Bori Imre életútjának állomásait. Mert nem volt egyszerű, de könnyű sem volt

visszajutni ide, elég közelre a szülői házhoz. Küzdelmes út volt ez, a serdülő iskolás közlelől láthatta a háborút, közlelől a háború után következő éveket, erőszakos változásokat és váratlan alakulásokat élt meg, vitakozott és felfedezett, támogatott és ellenállt, legfőképpen pedig nyitott szemmel járt a világban, nem szűnő kíváncsisága úzte, és szabadon beszélt akkor is, amikor könnyebb lett volna hallgatni. Ám tudta, csak annak a szónak van esélye a pusztába vetett szó sorsának elkerülésére, amely szó mögött meggyőződés áll, szívós érdeklődés, az elme bizonyossága és a szellem szabadsága. Nem utolsósorban a személyiség fedezete. Ezért keveredhetett nem szűnő vitába tudósokkal és közéletiekkel, ezért lehetett része elhallgatásokban és tiltásokban, jogos elismerések elhalasztódásában és elmaradásában is. Nemrégiben került elő egy dokumentum, amelyben a közelmúlt egyik „megbízott” tudósa, Bori Imrének hosszú éveken át vitapartnere József Attila és a magyar avantgárd irodalom tárgykörében, arra figyelmezteti az irodalomtudomány és irodalomtanítás ideológiai tisztasága felett őrködőket, hogy vigyázzanak, Bori Imre kutatásainak és tanulmányainak nagy hatása van az egyik szomszédos egyetem fiatal tanáira és diákjaira... Jó lesz vigyázni, hangzott a figyelmeztető jelentés. Azért fontos ezt a nyilván nem egyetlen esetét Bori Imrének a magyar irodalomtudomány korifeusaival éppen most szóba hozni, hogy jelezhessem, az életrajz és életút lexikonszerűen szűkre fogott adatai mögött milyen sok ismert vagy kevésbé ismert, feltárt vagy még feltárára váró tartalom rejlik. Más szóval, Bori Imrének minden szempontból gazdag életműve embert próbáló küzdelmes háttérére világít rá a fenti eset. Nem mindig támogató, sokszor hátráltató tények és tényezők keretében született meg tehát Bori Imre tudományos opusa. Könyvekből, könyvek hatásából, kutatásokból és felfedezésekből, újra és másként olvasott művek újra- és ártértékeléséből, irányzatok és korszakok történeti áttekintéséből, iro-

dalmi és kulturális kapcsolatok feltárásából épült az életmű, de mindezzel együtt a kortárs irodalomra való nem lankadó odafigyelésből, és ami legalább ennyire fontos, a vajdasági magyar irodalom ápolásából, múltjának és jelenének tudatosításából, mindabból, ami miatt Bori Imre életművét el- és utolérhetetlen példaként tiszteljük, immár nemcsak itthon, hanem a magyar irodalom, nyelv és műveltség minden közelebbi és távolabbi térségében...

Alig van ma a Vajdaságban magyartanár, aki nem Bori Imre előadásain ismerte volna meg és könyveiből ismeri a magyar irodalmat. Bizonyos szeretnék lenni abban, hogy ők és az utánuk következő magyartanárok eljárnak majd, diákjaikat is elhozzák ide, Bori Imre szülőháza elé, hogy láthassák az emléktáblát és emlékezetükbe véssék, hogy született itt Bácsföldváron egy tudós, aki életében nem járt be hosszú utat, és nem jutott messzire, csak ide néhány tíz kilométerre, de tudományával és könyveivel, előadásaival és személyiségével óriási távolságokat járt be, nagy magasságokat és messziségeket észlelt, és ebben öröme telt. Arra tanított bennünket, nézzünk messzire, hogy közelre láthassunk, és nézzünk közelre, hogy távolra láthassunk.

(Miklós Csaba felvétele)

Az emléktáblát Dušan Jovanović, óbecsei községi elnök és Bányai János, a Magyar Tanszék vezetője leplezte le.

KÖNYV-, FOLYÓIRAT-BEMUTATÓ

DNS-BEMUTATÓ PÉCSETT
– Május 10-én a DNS kulturális folyóirat bemutatkozott a Pécsi Tudományegyetemen.

KÖNYVBEMUTATÓK TEMERINBEN – Június 3-án mutatták be Temerinben Ökrész Károly Temerin a magyar szabadságharcban című és Csorba Béla Hol vette a király a várát? című könyvét.

MEGJELENT

Csorba Béla: Hol vette a király a várát? (néprajzi írások) – Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Takács Ilona: Játékonykodás (gyermekversek) – Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Herczenberger Sándor: Sećanje na Sintu/Emlékezés a szintókra. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Bajza József: Crnogorsko pitanje/A montenegrói kérdés – tanulmány, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2006

Huszár Mihály: Vőfélykönyv – magánkiadvány, 2006

A feledés emlékezete (drámák) – zEtna, Zenta, 2006

Kezeit csókolja dr. Tóth (novellák) – zEtna, Zenta, 2006

Balázs Attila: Világsarok non-stop (publicisztika) – zEtna, Zenta, 2006

Beszédes István: Rozsdaszín (verses gyermekdrámák) – zEtna, Zenta, 2006